

“Eurooppalaistuuko Balkan vai balkanisoituuko Eurooppa”?

Tila ja järjestys vakaussopimuksen keskiössä Etelä-Balkanilla*

T a n j a T a m m i n e n

Balkan ja Eurooppa

Kaksi merkittävää ylikansallista toimijaa Euroopassa, Euroopan unioni ja Euroopan neuvosto, pyrkivät molemmat poliittisten julkilausumiensa mukaan puolustamaan sitä ”yhteistä eurooppalaista arvoperustaa”, jolle yhä laajentuvaa yhtenäistä Eurooppaa ollaan luomassa. Varsinkin eteläinen Balkan¹, jolla tässä viitataan ennen kaikkea Albanian, Makedonian, Kosovon, Serbian ja Montenegron alueeseen, on viime vuosina ollut ongelmineen korkealla eurooppalaisten järjestöjen agendalla. Kosovon sota keväällä 1999 johti vihdoin järjestöjen toimintatapojen muutokseen Balkanilla.

Kölnin huippukokouksessa 10. kesäkuuta 1999 EU-johtajat muokkasivat Balkanin vakaussopimuksen, jonka G7-maat hyväksyivät viikkoa myöhemmin ja jonka lopulta heinäkuussa Sarajevossa allekirjoittivat kaikki Kaakkois-Euroopan maat Jugoslaviaa lukuun ottamatta. Vakaussopimus tarjosi selkeät puitteet kansainvälisen toiminnan koordinoimiseen. EU:n alueellisen strategian peruspilariksi nostettiin erityinen assosiaatio- ja vakauttamisprosessi, joka tarjosi ensimmäistä kertaa eksplisiittisesti, vaikkakin pitkän ajan tähtäimellä, kaikille Kaakkois-Euroopan maille mahdollisuuden EU-jäsenyyteen. Vakaussopimuksella on sinällään hyvin pieni organisaatio ja vähän taloudellisia resursseja. EU on

erityisessä vastuussa vakaussopimuksesta sekä Kaakkois-Euroopan alueen taloudellisesta tuesta ja jälleenrakennuksesta. Euroopan neuvoston rooli alueella on enemmänkin ”moraalinen”, kuten suomalaisdiplomaatti Strasbourgissa asian ilmaisi. Euroopan neuvostolla ei ole taloudellisia resursseja suuriin projekteihin ja sen toiminta keskittyykin ennen kaikkea ihmisoikeustyöhön, lainsäädäntöjen kehittämiseen koulutuksen ja asiantuntija-avun kautta. Euroopan neuvoston merkitystä arvoperustan luojana erilaisten eurooppalaisten sopimusten ja oikeudellisten asiakirjojen tuottajana ei kuitenkaan sovi aliarvioida.

Näiden kahden eurooppalaisen järjestön toiminta vakaussopimuksen puitteissa mahdollistaa sen eurooppalaisen arvopohjan tutkiskelun, jolle järjestöt sanovat toimintansa perustuvan ja jonka ne myös haluavat jakaa Kaakkois-Euroopan demokratisoituvien maiden kanssa. Ranskan kansalliskokoukselle esittelemässään raportissa Balkanin vakaussopimuksen saavutuksista kansanedustaja René André (Union pour la majorité présidentielle) kiteyttää länsieurooppalaisen Balkan politiikan perusidean: ”Kansainvälisen yhteisön ja sen mukana EU:n tehtävä ei ole vain ottaa osaa [Kaakkois-Euroopan] alueen vakauttamiseen ja jälleenrakentamiseen, vaan auttaa sitä muuttamaan sivilisaatiotaan² liittämällä se tiukasti lännen ja varsinkin Euroopan arvoihin. Tähän EU:n sivilisaatiomission kuuluu osaltaan päättäväinen ja pitkäaikainen sitoutuminen paikallisen, vallalla olevan ajattelutavan muuttamiseen sellaiseksi, millainen alueella tulee vallita, kun se liittyy Euroopan unioniin. Todellisuudessa EU:lla ei ole valinnanvara: Euroopan unionin on autettava Balkania euroop-

* Artikkelin perustuu osaksi Albaniassa elokuussa 2001 sekä eurooppalaisten järjestöjen ja Pariisissa asuvien eteläisen Balkanin maiden edustajien kanssa vuoden 2001-2002 aikana tekemiini haastatteluihin.

palautumaan, jos se haluaa välttää Euroopan balkanisoitumisen”. (André 2002, 16; suom. TT.)

Varsinkin ranskalaislehdissä on viime vuosina käyttänyt käsitteitä ”Balkanin eurooppalaistuminen” ja ”Euroopan balkanisoituminen” useaan otteeseen määrittelemättä kovinkaan tarkasti näitä kahta ajatusta. Balkanisoituminen kuulostaa jo sinänsä tarpeeksi ”pelottavalta” skenaariolta. Se viittaa perinteisesti niemimaalla tapahtuneeseen itsenäistymisen aaltoon 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa, jolloin suuret imperiumit, Ottomaanien ja Habsburgien monikansalliset suurvaltiot, hajosivat pieniksi keskenään riiteleviksi yksiköiksi.

Jos Euroopan balkanisoituminen tässä mielessä siis olisi ajatus pirstaloitumisesta ja ristiriidoista, mitä sitten on ”Balkanin eurooppalaistuminen”? Millaista uutta ”eurooppalaista” tila-ajattelua Kaakkois-Eurooppaan halutaan perinteisten ”paikallisten” ajatusten tilalle? Kansainvälisten järjestöjen viesti on selvä: alueen valtioiden on demokratisoituttava, luotava toimivat markkinataloudet ja pyrittävä yhä läheisempään yhteistyöhön keskenään, jos mielivät jonain päivänä Euroopan unionin jäseniksi tai lyhyemmällä tähtäimellä, jos edes haluavat taloudellista tukea. EU kuten muutkin kansainväliset toimijat hyödyntävät ehdollistamispolitiikkaa alueen valtioiden kanssa neuvotellessaan varmistaakseen toivomiensa uudistusten edistymisen. EU:n ulkopoliitikasta vastaavan komissaarin, Chris Pattenin, puhe vuodelta 2001 kuvaa mainiosti EU:n ”keppi ja porkkana” -politiikkaa. Pattenin mukaan uutta EU:n alueellista strategiaa kuvaa sanonta: ”Check against delivery” – maksu vasta tilauksen saapuessa. EU on valmis jakamaan taloudellista tukea vasta kun näkee hallitusten todella vihkiytyvän demokraattisiin uudistuksiin. ”Tavoitteemme on muuttaa tämä osa Euroopan mannerta ja varustaa se niin, että alueella vahvistuisivat vakaisiin instituutioihin juurtuneet liberaali-demokratian ja oikeusvaltion periaatteet, joita terveet markkinatalousjärjestelmät osaltaan tukisivat; markkinat, jotka kävisivät kauppaa sekä keskenään että laajemmin Euroopan kanssa”, Patten kiteyttää toiveensa. Hän lupaa, että uudet assosiaatiosopimukset ovat ”voimakas moottori uudistuksille” ja että EU tukee kaikin keinoin Kaakkois-Euroopan maita näiden pyrkimyksissä mukaan Euroo-

pan integraatioon, mutta muistuttaa myös, että ”yhteistyö on kaksisuuntainen tie. Vastineena antamastaan tuesta EU haluaa nähdä, että alueen valtiot osoittavat selvästi jakavansa EU:n poliittiset perusarvot, joihin kuuluvat ihmisoikeuksien kunnioittaminen, alueellinen yhteistyö, varaukseton yhteistoiminta Haagin sotatuomioistuimen kanssa sekä pakolaisten kotiinpaluun hyväksyminen.” (Patten 2001; suom. TT.)

Eurooppalainen tila-ajattelu vakaussopimuksessa

Alueellisen yhteistyön painottaminen on huomionarvoinen seikka. EU:n vuoden 2002 ensimmäisen ”alueellisen tuen strategiassa”³³ Kaakkois-Eurooppaa varten taloudellisen tuen nähdään ennen kaikkea riippuvan alueen maiden kyvystä ja halusta työskennellä yhdessä. Varsinkin tullimuurien purkamisessa ollaankin edistytty. Vakaussopimuksen osapuolet pyrkivät EU:n painostuksesta solmimaan keskenään bilateraalaisia vapaakauppasopimuksia, jotka vapauttaisivat niemimaan tullimuureista vuoden 2002 loppuun mennessä.

Lähialueyhteistyön ja rajat ylittävän paikallisen dialogin merkitystä on alettu painottaa vähä vähältä yhä enemmän. Vielä vuonna 1999 vakaussopimuksen tekstissä mainittiin vain rauhallisen yhteiselön ja poliittisen dialogin merkitys. Kesäkuussa 2002 vakaussopimuksen täysistunnon päätöslauselmissa painotettiin kuitenkin jo uudella tavalla paikallishallinnon sekä alueellisen yhteistyön ensisijaisuutta alueelle suunnattavissa tukiohjelmassa. Vakaussopimuksen koordinaattori Erhard Busek painotti, että hän tekee kaikkensa edistääkseen ”paikallista dialogia Jugoslavian, Albanian, Makedonian sekä eräiden Bosnian alueiden edustajien välillä”. Tämä dialogi ei Busekin mukaan kuitenkaan koske kuin tavanomaisia rajat ylittävän yhteistyön аспектеja, kuten raja-valvontaa. Sen ei ole tarkoitus käsitellä asioita, jotka liittyvät maiden perustuslaillisiin tai kansainvälisoi-keudellisiin kysymyksiin, hän painottaa. (Busek 2002; suom. TT.)

Alueellinen yhteistyö on mielenkiintoinen käsite siinä mielessä, että se voidaan ymmärtää niin monella tavalla. Balkanilla poliitikot puhuvat mielellään

valtioiden välisen yhteistyön tärkeydestä koko niemimaan alueella viitaten Euroopan yhdentymisen etuihin sekä varsinkin kaupankäyntiä vapauttaviin sopimuksiin. ”Alueellinen yhteistyö” nähdään ennen kaikkea EU-integraation liittyvänä, ei niinkään Kaakkois-Euroopan taloutta tai vakautta yksistään edistävänä asiana. Käytännössä Balkanin laajuinen alueellinen yhteistyö on kuitenkin vielä hyvin vaatimatonta. Suurin osa alueen valtioista on nuoria ja tuskallisesti Jugoslaviasta eronneita. Harva poliittisista johtajista haluaa uutta alueellista liittovaltiota⁴, ja kansainväliset toimijatkin sanoutuvat tiukasti irti sen suuntaisista pyrkimyksistä. Albanian poliittiset johtajat ovatkin melko yksin puhuessaan alueellisen integraation puolesta. Maan presidentti (kesäkuuhun 2002 asti) Rexhep Meidani sekä monet muut johtavat poliittikot ovat puhuneet alueellisen lähentymisen puolesta ja koko Kaakkois-Euroopan liittymisestä EU:hun kokonaisuutena (ks. Meidani 2001). Usein Albanian kantaa pidetään maan kansallisia intressejä tukevana politiikkana, jonka varjolla se pyrkii pysymään (suurista taloudellisista ja poliittisista ongelmistaan huolimatta) muiden Balkanin maiden EU-kelkassa. Naapurimaiden poliittiset johtajat vierastavat ajatusta alueellisesta integraatiosta, koska pelkäävät yhteistyön köyhempien maiden kanssa vain jarruttavan omien maiden mahdollisuuksia liittyä EU:hun⁵. EU:n edustajat ymmärtävät tämän ja toistelevat lakkaamatta, että jokaisen maan oma uudistuspolitiikka ratkaisee sen mahdollisuudet neuvotella assosiaatiosopimuksesta sekä myöhemmin jäsenyydestä EU:n kanssa (vrt. haastattelut Gomirato sekä Karnitschnigg 2002). Euroopan unionin ”alueellinen strategia” perustuu juuri maakohtaisiin neuvotteluihin ja bilateraaliin suhteisiin⁶. Myös alueen hallitukset näyttävät kannattavan enemmän bilateraalisuhteita EU:n sekä toistensa kanssa. Jo mainitut vapaakauppasopimukset ovat hyvä esimerkki tästä alueellisesta kaupan vapauttamisesta, joka tapahtuu kymmenien bilateraalisten sopimusten avulla. Multilateraalisia alueellisia sopimuksia Balkanilla ei vakaussopimuksen lisäksi juuri ole.

Vaikka EU vaikuttaa keskittyvän hallitustenvälisen yhteistyön tukemiseen, alueellisella yhteistyöllä voidaan ymmärtää myös lähialueyhteistyö pai-

kallisella tasolla, esimerkiksi raja-alueilla. Kun alueellinen yhteistyö ymmärretään kansallista tasoa alempia paikallisia toimijoita koskevana, toimintaa kehitetään jo toisaalla Euroopassa hyväksi todettujen esikuvien perusteella. Alueiden komitea neuvoo-antavana elimenä EU-politiikassa painottaa läheisyysperiaatetta ja alueellisen tason merkitystä eurooppalaisessa politiikassa. EU:n aluepolitiikka keskittyy ennen kaikkea syrjäisten alueiden tukemiseen. Länsi-Euroopassa 1990 luvun alussa INTERREG-yhteisöaloiteohjelma kehitettiin tukemaan paikallisia pyrkimyksiä raja-alueiden yhteistyölle. INTERREGin tarkoituksena on kehittää rajat ylittävää niin valtioiden kuin alueidenkin välistä yhteistyötä. Tavoitteena on auttaa unionin sisä- ja ulkorajoilla sijaitsevia alueita selviytymään syrjäisestä sijainnista aiheutuvista ongelmista⁷. Toinen Euroopan laajuinen yhteistyömuoto ovat niin kutsutut Euroalueet (*Euroregions*). Euroalueet ovat raja-alueyhteistyöhankkeita, joiden johtoon on yleensä perustettu hyvinkin erityyppisiä ratkaisuja sisältäviä monikansallisia neuvotteluelimiä.

Nyt näitä ideoita viedään myös Balkanille. INTERREG-rahoitusta voi kuitenkin käyttää vain EU:n alueilla. Itse hankkeet toteutettaisiin Kaakkois-Euroopassa EU:n CARDS teknisen avun ohjelman⁸ tai muiden kansainvälisten rahoitusohjelmien kautta. Esimerkiksi Tonavan alueella on suunnitteilla INTERREG-yhteistyöhankkeita. Suunnitteilla olevista ”Euroalueista” pidetään keskeisenä Makedonian, Albanian ja Kreikan rajalle kehitteillä olevaa Ohrid-järven Euroaluetta, rajat ylittävää yhteistyöhanketta, joka oikeuttaisi mm. rajaseutuasukkaiden viisumittoman liikkumisen alueella, helpottaisi paikallisten yritysten yhteistyötä ja yhteisiä turistien houkuttelemiseksi kehitettäviä projekteja. Hanke etenee hitaasti varsinkin kreikkalaisten päättäjien hidastellessa päätöksissään. Asiaa ajavat Euroopan neuvoston virkamiehet kuten Ivanova (2002), Mancini (2002) ja Luciani (2002) harmittelevat haastatteluissa päätöksenteon hitautta.

Kaikissa EU-maissa alueellinen yhteistyö ei kuulostakaan niin myönteiseltä kuin EU:n yhteistyötä painottavista virallisista julkilausumista saattaisi kuvitella. Valtioiden rajat ylittävää yhteistyötä (joka perustuu esimerkiksi Euroalue-hankkeissa erityisiin

pysyviin päättäviin elimiin, joita alueen toimijat keskenään rakentavat) on kehitetty ennen kaikkea Saksassa, missä osavaltioilla on paljon päätäntävaltaa ja suurin osa raja-alueista kuuluukin jonkinlaisiin yhteistyöjärjestelmiin naapurimaiden kanssa. Pohjoismaissa asukkaiden liikkumisvapaus valtioiden rajojen yli on ollut jo pitkään voimassa. Toisaalta perinteisesti keskusjohtoisessa Ranskassa lähialueyhteistyötä on hyvin vähän. Päätosvallan siirtäminen alemmille tasoille (desentralisaatio) saati sitten alueiden valtiorajat ylittävä yhteistyö, johon tässä voitaisiin viitata regionalismin käsitteellä, nähdään alueidentiteettejä vierastavassa, tasavaltalaisihannetta vaalivassa Ranskassa hyvin epäilyttävässä valossa. Ranska ei ole esimerkiksi ratifioinut Euroopan neuvoston jo vuonna 1986 voimaan tullutta ”paikallisen itsehallinnon oikeudellista asiakirjaa”. Keskushallintoiset ja toisaalta alueiden itsehallintoa kannattavat perinteet ovat ristiriidassa myös EU-politiikkaa kehitettäessä.

”Alueiden Eurooppa”, josta usein puhutaan, ei ole kovinkaan helppo käsite Länsi-Euroopassa, missä alueelliset identiteetit nostavat usein väkivaltaisestikin päätään esimerkiksi Korsikalla tai Baskimaassa. Viime kesäkuussa eurooppalaiset sisäministerit kokoontuivat Euroopan neuvoston puitteissa Helsinkiin valmistelemaan uutta, paikallishallintoasiakirjan rinnalle luotavaa alueellisen itsehallinnon oikeudellista asiakirjaa. Ministerit hyväksyivät joukon periaatteita, joiden mukaan alueellista itsehallintoa tulisi kehittää, mutta eivät päässeet yhteisymmärrykseen lopullisen tekstin velvoittavuudesta ja juridisesta statuksesta.⁹

Euroopan neuvosto kiinnittää enemmän huomiota paikallistason poliittisen vaikutusvallan kehittämiseen kuin EU, jonka aluepolitiikka keskittyy ennen kaikkea syrjäseutujen tukemiseen.¹⁰ Euroopan neuvosto tukee Euroalue-hankkeita ja on kehittänyt muitakin mekanismeja rajat ylittävän yhteistyön edistämiseen. Kaakkois-Euroopan kaupunkien johdohenkilöitä on pyritty saamaan mukaan talousfoorumille jakamaan kokemuksiaan ja kehittämään uusia yhteistyön muotoja. (Forum of Cities and Regions of South East Europe.) Samoin suomalaista kuntaliittoa muistuttavat paikallishallintojen yhteiselimet yritetään paraikaa saada mukaan Kaakkois-

Euroopan kattavaan verkostoon (NALAS eli Network of National Associations of Local Authorities of South East Europe). (Ks. Council of Europe / NALAS 2002 sekä Council of Europe / CLRAE 2002.)

Albanian ja Makedonian hallitukset ovat kansainvälisten järjestöjen kehotuksesta (painostuksesta) ratifioineet kaikki Euroopan neuvoston paikallishallintoa ja rajat ylittävää yhteistyötä koskevat asiakirjat (toisin kuin moni merkittävä EU:n jäsenmaa). Maiden lainsäädäntöä kehitetään Euroopan neuvoston asiantuntijatuella paikallishallintoa painottavaan suuntaan, ja neuvoston tarkkailijat raportoivat säännöllisesti kehityksestä. Euroopan unionin poliittinen kriteeristö ja seurantaraportit huomioivat sen sijaan heikosti paikallishallintotason ja keskittyvät ennen kaikkea valtion keskeisen hallintokoneiston kehittämisen, korruption vastaisten toimien sekä ihmisoikeuksien problematiikkaan (vrt. komission maakohtaiset raportit EU / Commission 2002b-d)

On mielenkiintoista, kuinka ”eurooppalainen arvopohja” ajatellaan usein valmiina kokonaisuutena joka voidaan viedä ”sivistymättömille” alueille. Etelä-Balkanin maat ovatkin saaneet eräänlaisen protektoraatin maineen, onhan niiden uusi lainsäädäntö suurelta osalta lähtöisin ulkopuolisten asiantuntijoiden kynästä ja talous täysin kansainvälisen avun varassa, joka on sidottu poliittisten uudistusten eteenemiseen.

Paikalliset eliitit ovatkin sisäistäneet eurooppalaisen tiladiskurssin ja ylistävät sopivan tilaisuuden tullen aina maansa alueellista yhteistyötä ja hyviä naapuruussuhteita tukevaa ulkopoliitiikkaa. Albanian presidentti Meidani totesi puheessaan Pariisissa vuonna 2001, ettei hänen maansa ole enää suvereeni, mutta ettei se ole ongelma, sillä tärkeämpää on uusi alueellinen keskinäisriippuvuus, joka johtaa koko Balkanin integraation Euroopan unioniin (Meidani 2001). Uudet ”paikallishallintoministerit” selvittävät mielellään länsieurooppalaisille kuulijoille, kuinka paikallisen itsehallinnon periaatetta sovelletaan uudessa lainsäädännössä ja kuinka suurin osa ongelmista käytännössä liittyy vain kaupunkien ja kuntien taloudelliseen ahdinkoon ja kykenemättömyyteen huolehtia uusista velvollisuuksista. Eurooppalaisien järjestöjen edustajat osoittavat tyytyväisyyt-

tään uudistusten etenemisestä, vaikkakin huomauttavat monesti, ettei puhe ja käytäntö Balkanilla aina käy yhteen. ”Tänään ainakin hallituspolitiikot Kaakkois-Euroopan alueella puhuvat eurooppalaistumisen ja uudistusten kieltä, mutta joskus mietin kuinka moni heistä lopulta ymmärtää mitä se tarkoittaa tai kuinka suurta käytännöllistä sekä kulttuurista sopeutumista muutokset tulevat vaatimaan. Ja ajatelen joskus myös sitä, tajuako EU todellakaan haasteen suuruutta, johon – kylläkin oikeutetusti – olemme sitoutuneet”, huomauttaa EU komissaari Chris Patten (2001, suom. TT).

EU ja Euroopan neuvosto hyödyntävät ehdollistamispolitiikastaan tarkasti kehiteltyjä kriteeristöjä, joiden avulla Kaakkois-Euroopan maiden kehitystä ja demokratisoitumista¹¹ ohjataan ja arvioidaan. EU-kriteeristön avulla säädellään muun muassa assosiaatiosopimusneuvottelujen nopeutta.

EU:lla ja Euroopan neuvostolla on omat hyvinkin tarkkoiksi kehitetyt kriteeristönsä, joiden avulla kandidaattimaita ohjataan niiden transformaatiokehityksessä. EU-kriteeristö on tiukka ja unionin kriteerit on täytettävä ennen kuin neuvotteluja edes aloitetaan, neuvottelujen aikana on osoitettava vaadittujen uudistusten edistyvän ja itse sopimus muodostaa tärkeän juridisen kokonaisuuden allekirjoittamista seuraavista toimenpiteistä ja reformeista. Euroopan neuvoston kriteeristö on löyhempi, sillä järjestön periaatepäätöksen mukaan kaikki entiset kommunistimaat haluttiin mukaan toimintaan mahdollisimman nopeasti 1990-luvun alussa. Vain Jugoslavian kanssa neuvottelut ovat vielä kesken ja maa liittyyneen järjestöön syksyn 2002 kuluessa. Ennen kaikkea järjestössä toivotaan, että maalla olisi yhteisesti hyväksyty nimi ja perustuslaki siihen mennessä (haastattelu Luciani 2002).

Kriteerien tarkkuuden voitaisiin olettaa merkitsevän niiden perustana olevan ”eurooppalaistamisen” ajatuksen vakaata ja valmista pohjaa. Haastattellessani päätöksentekijöitä ja ajattelijoita Albanian elokuussa 2001, sain kuitenkin kuulla myös kritiikkiä siitä, etteivät kansainväliset toimijat useinkaan olleet yhtenäisiä vaatimuksissaan. Tuolloinen oikeusministeri (myöhemmin paikallishallintoministeri) Arben Imami totesi harmistuneena, että uuden lainsäädännön luominen länsieurooppalaisten esi-

merkkien mukaiseksi ei ole kovin helppoa, kun Euroopassa on erilaisia lainsäädännöllisiä traditioita. Samoin suurlähettiläs Diklic Jugoslavian Ranskan suurlähetystössä huokasi kesäkuussa 2002, että ”amerikkalaiset ainakin tietävät, mitä haluavat. Eurooppalaisilla on liian paljon eriäviä mielipiteitä”.

Paikallishallinnon ja alueiden yhteistyön ideaalit eivät ole täysin hyväksytyjä ajatuksia EU:n sisäläkään, ja yhteiset toimintaperiaatteet ovat viime vuosina olleet vasta muovautumassa Länsi-Euroopassa. Uudessa 2001 perustetussa Eurooppa-valmistelukunnassa yksi työryhmä käsittelee subsidiariteetti- eli läheisyysperiaatteen yhä parempaa huomioon ottamista EU-politiikassa. Läheisyysperiaatteen tarkoituksena ”on varmistaa, että päätökset tehdään mahdollisimman lähellä kansalaisia”.¹² Alueellista yhteistyötä ja alueiden ääntä EU-politiikassa esiin tuova Alueiden komitea on sekin melko nuori EU:n toimielin ja sai suuremmat vaikutusmahdollisuudet vasta Maastrichtin ja myöhemmin Amsterdamin sopimuksissa. Myös ylikansallista tila-ajattelua edistävä Euroopan kansalaisuus luotiin vasta Maastrichtin sopimuksessa. EU:n virallisten sivujen mukaan ”Euroopan kansalaisuuden perustamisen tarkoituksen oli vahvistaa ja edistää eurooppalaista identiteettiä”.¹³ Ylikansallinen ajattelu ei ole sen paremmin kaikkialla Euroopassa hyväksyty ideaali. Irlantilaiset hylkäsivät Nizzan sopimuksen ja norjalaiset kieltäytyivät liittymästä koko Euroopan unioniin.

Tässä mietittäväksi otetut tila-käsitykset vakauttamissopimuksessa, alueellisen yhteistyön erityisasema, rajat ylittävän yhteistyön edistäminen ja paikallishallinnon merkityksen painottaminen, ovat hyviä esimerkkejä siitä kuinka ”eurooppalaisuuden” idea on vielä muotoutumisprosessissa. Myös Balkanin viime vuosien ongelmat ja poliittiset kiistat johtavat usein ristiriitaisuuksiin eurooppalaisen ideaalin ja eurooppalaisen Balkanin-politiikan välillä.

Balkan 1990-luvulla – yhdentymisen ja jakautumisen haasteet

Hajoaako vai laajeneeko Albania?

EU:n Balkanin-politiikka perustuu suurelta osin ole-

tukseen, että alueen valtiot ”tahtovat epätoivoisesti päästä mukaan” EU:hun (Patton 2001) ja ovat valmiita hyväksymään eurooppalaiset ehdotukset ajattelunsa uudistamiseksi. Eurooppalaisten järjestöjen edustajat joutuvat kuitenkin ristiriitaiseen tilanteeseen, kun ideat sekoittuvat todellisuuteen. Paikallishallinnon vallan lisääminen saatetaan nähdä huolestuttavana kehityksenä Balkanin hallitusten silmissä, mutta julkinen kritiikki paikallishallinnon ”eurooppalaistamista” kohtaan on kuitenkin hyvin peitettyä. Albaaninministeri Arben Imami vastaa kysymykseen paikallishallinnon uudistuksista nauhrahten: ”Lisää valtaa Tiranassa kaupunginjohtajalle tietäisi uutta sisällissotaa”.

Lausahdus kuulostaa vitsiltä, mutta taustalla on todellinen huoli monen alueen poliitikon mielissä. Tiranassa suosittu kaupunginjohtaja tuskin suunnittelee vallankaappausta (hän kun kuuluu samaan poliittiseen suuntaukseen hallituksen kanssa), mutta heikossa valtiossa, jossa valtiolla ei ole edes väkivaltamonopolia kaikilla syrjäisillä alueilla ja jossa korruptio, salakuljetus ja poliittiset ristiriidat rehottavat, paikallishallinnon itsemääräämisoikeuden kasvattamisen nähdään käytännössä vain haittaavan demokraattisia uudistuksia. Viime kunnallisvaaleihin (2000) asti Albaniassa vallitsi tilanne, jossa suuri osa paikallishallinnosta oli opposition käsissä, joka boikotoi parlamenttia, eikä ollut edes neuvotteluväleissä hallituspuolueiden kanssa. Hallituspuolueet jarruttivat tästä syystä desentralisaatiouudistuksia. Vuoden 1997 kriisin aikaan ulkopuoliset tarkkailijat jopa varoittelivat Albanian vaarallisesta kahtiajaosta, Sali Berishan johtamaa Demokraattista puoluetta kannattavan pohjoisen ja sosialisteja (hallituksessa enemmistönä) kannattavan etelän välillä. Paikalliset poliitikot Tiranassa väittivät kuitenkin, että Albanian kahtiajakautuneisuus on ennen kaikkea ulkomaalaisten kuvitelmaa ja että vaalituloksetkin heittelevät vaalien mukaan, eivätkä seuraa alueellisia rajoja. Myös kulttuurilliset ja kielelliset erot nähdään liioiteltuina pohjoisen Gegien (jotka puhuvat samaa murretta kuin Kosovon albaanit) ja etelän Toskien

Parlamenttivaaleissa oppositioon jäänyt Sali Berishan johtama Demokraattinen puolue syytti hallituskoalitiota vaalivilpistä ja boikotoi länsimaiden sovitteluyrityksistä huolimatta maan parlamenttia. Kuvassa taustalla puoluejohtaja Berisha kiinnittää mielenosoituksellisesti Neuvostoliiton lippuja parlamentin seinään syyskuussa 2001. (Kuva: Tanja Tamminen, 2001)

(joiden murteesta kehitettiin Albanian kirjakieli) välillä. Albanian sisäpolitiikka on kuitenkin herätelty välillä pelkoja maan jakautumisesta, vaikka se on Balkanin homogeenisimpiä maita kielellisesti ja kulttuurillisesti. Pieni kreikankielinen vähemmistö asuu Kreikan rajalla. Kriisiaikoina 1997-98 myös sen asemaa hyödynnettiin poliittisissa kiistoissa ja kreikankielisten väitettiin muun muassa havittelevan asuinalueidensa liittämistä Kreikkaan.

Albanian valtion alueellisen jakautumisen pelot tuskin ovat kovinkaan vahvasti perusteltuja. Sen sijaan varsinkin ulkopuoliset tarkkailijat kuten länsimaiset lehtimiehet sekä naapurimaiden edustajat nostavat aina välillä esiin kysymyksen eteläisen Balkanin alueen albaaniväestöjen mahdollisista yhdistymishaa-veista. Albaniassa puheet Suur-Albania

-hankkeista koetaan vähintäänkin kiusallisina. Maan poliittinen johto joutuu toistelevaan lakkaamatta ulkomaalaisille tarkkailijoille ja tiedotusvälineille, ettei sen intresseissä ole albaaniväestöjen yhdistäminen tai rajojen muuttaminen alueella ja että Suur-Albanian pelkojen lietsominen on vain ulkopuolisten pahantahtoista propagandaa. Sen suuntaiset suunnitelmat vain haittaisivat Albaniaa tiellä kohti Euroopan unionia. Entinen ulkoministeri Paskal Milo kirjoittaa kirjassaan *Greater Albania – between Fiction and Reality*, että ”Suur-Albaniasta puhuminen ei ole suosittua Albaniassa. Tämä ei”, Milon mukaan, ”merkitse sitä että Albanian albaanit olisivat vähemmän kansallismielisiä kuin muut tai etteivät he haluaisi läheisempiä suhteita maanmiehiinsä toisissa maissa. Näillä kahdella asialla ei ole yhteyttä. Syitä tilanteeseen on useita. Väestöä laajasti ajatellen poliittinen kulttuuri ja koulutus ovat Albaniassa korkeammalla tasolla kuin Kosovossa ja Makedoniassa. Albanian asukkaat ymmärtävät siksi paremmin [Suur-Albania] iskulauseen Albania-vastaisen ytimen ja sisällön. Asuessaan emämaassa he ovat ymmärtäneet tulevaisuutensa riippuvan Albanian kehityksestä ja sen pyrkimyksistä kohti euro-atlantisia yhteistyörakenteita. Kontaktit albaanien kesken

rajojen molemmin puolin ovat viime vuosina osoittaneet eroja ei vain mentaalaisella, psykologisella ja kulttuurisella tasolla, mutta myös taloudellisen kehityksen puolella”, Milo jatkaa. Hän painottaa eri alueiden albaaniväestöjen erilaisia kokemuksia ja perinteitä pääsyynä Suur-Albania -hankkeen mietittömyyteen. (Milo 2001, 44-45; suom. TT.)

Tiranan keskusaukiota eli Skanderbergin aukiota hallitsevat tämän kansallissankarin jo Enver Hoxhan aikana pystytetty patsas, Et'hem Beyn moskeijan minareetti ja Albanian kansallislippu. (Kuva: Tanja Tamminen, 2001)

kedonian albaanit haluavat vain yhdenvertaiset kansalaisoikeudet slaaviasukkaiden kanssa heidän yhteisessä valtiossaan ja Albanian ongelmat ovat enemmänkin kehityksen ja talouden saralla. Siksi yhdistyminen ei ajaisi kenenkään asiaa. (Haastattelu Ruli 2001.) *Le Monde Diplomatique* lehden haastattelussa albanialaispäätoimittaja, Mustafa Nano, sanoo, että ”jos Suur-Albania hanke olisi olemassa se merkitsisi itsemurhaa” ja tuolloinen pääministeri Pandeli Majko huomauttaa, että ”olisikin täysin järjetöntä, että Albania lähtisi mukaan Euroopan integraatiokehitykseen vuosisadan alun kansallismielisellä mentaliteetilla”

Haastatteleman Kosovon albaanit olivat joiltakin osin eri mieltä Milon kanssa, mutta myönsivät myös kulttuurillisten erojen olemassaolon väestöjen välillä. Kosovossa uskonnolla on esimerkiksi paljon suurempi rooli kuin Albaniassa, joka vuodesta 1967 aina 1990-luvun alkuun asti oli julistautunut ateistiseksi valtioksi, missä kaikenlainen uskonnon harjoittaminen oli tuona aikana ollut kiellettyä. Kirkoista oli tehty niin urheiluhalleja kuin elokuvateattereita. Totta kuitenkin on, että sekä Kosovossa että Makedoniassa albaniankielinen koulu- ja yliopisto-opetus on ollut heikkotasoisia (jopa kiellettyä), mutta toisaalta näillä alueilla elintaso on ollut korkeampi kuin eristäytyneessä Albaniassa (Lani 2001). Albanian Media-instituutin johtaja Remzi Lani kertoo, että vasta Kosovon kriisi avasi väestöjen silmät molemmilla puolin rajaa. Viisumit Albaniasta Kosvoon oli evätty vuoteen 1999 asti. Kun pakolaiset saapuivat Albaniaan, ihmiset olivat aluksi innostuneita uudesta kohtaamisesta. Nopeasti innostus kuitenkin laantui. Pakolaiset näkivät omin silmin emämaan köyhyyden. Tiranan ja Pristinan eliittien välillä syntyi ristiriitoja. Lanin mukaan Albanian eliitit pelkäävätkin, että vakavarammat kosovolaiset dominoisivat liittoa, jos alueet joskus yhdistyisivät. Kauan Albaniassa oleskelleen ETYJ:n edustajan, Charlotte Watsonin mukaan Kosovon pakolaiset halusivat kriisin aikaan mahdollisimman nopeasti ”takaisin kotiin Kosvoon”. Watson huomauttaakin, ettei ”albaaneilla ole muuta yhteistä kuin lippu”.

Genc Ruli, paikallisen tutkimusinstituutin johtaja Tiranassa, toteaa, että poliittisesti yhdentymishaaveet olisivat järjettömiä: Kosovon albaanit haaveilevat mahdollisuudesta hallita itse itseään, Ma-

(Andersson 2002, 21). Kesäkuussa 2002 julkaistu haastattelu on kuitenkin hyvä esimerkki siitä, kuinka alueen edustajat joutuvat yhä uudestaan puolustamaan Albanian alueellista tasapainoa edistävää kantaa, jonka mukaan ”Suur-Albania -ajatukset olisivat vastoin kaikkia Albanian pyrkimyksiä kohti yhdyntävää Eurooppaa” (Milo 2001, 46).

Makedonia identiteettikriisissä — taas

Etelä-Balkanilla valtioiden jakautumisen uhkaa ja vähemmistöjen vaatimuksia käytetään helposti poliittisena aseena. Makedoniassa lähialueyhteistyön ja paikallishallinnon uudistukset ovat junnanneet slaaviväestön ja albaanivähemmistön kiistojen takia. Pelko albaanialueiden itsenäistymis- tai Albaniaan tai Kosvoon liittymispyrkimyksistä on sanottu suoraan niin maan sisäpoliittisella areenalla kuin ulkomaalaisten tarkkailijoiden raporteissa. Eurooppalaiset toimijat painottavat alueen status quota ja toistelevat pyrkimystään säilyttää valtioiden nykyiset rajat. EU on käyttänyt paljon resursseja neuvottellessaan Makedoniassa molempia osapuolia tyydyttävää ratkaisua kiistaan albaanivähemmistön asemasta estääkseen kriisin laajenemisen ja pitääkseen albaanialueet osana Makedonian tasavaltaa.

Makedonian onnistui säilyä Jugoslavian hajoamisesta syntyneiden sotien ulkopuolella, ja osoitetaan yhteistyöhalukkuutensa lännen kanssa Koso-

von sodan aikana se neuvotteli EU:n kanssa ennätysvauhtia uuden assosiaatiosopimuksen, joka allekirjoitettiin keuhällä 2001. Samaan aikaan muuttaman tuhannen miehen albaanitaistelijat saivat maan lähes sisällissodan partaalle tehden yllätyshyökkäyksiä poliisi- ja sotilaspartioiden kimppuun ja pitäen jopa joitain kaupunginosia välillä hallinnassaan. Tämä uusi UČK vaati muun muassa albanian kielen virallistamista sekä Makedonian perustuslain muuttamista niin, että albaaneista tehtäisiin makedonia-laisten rinnalla toinen valtion valtaväestöistä. Makedonian tuolloisen perustuslain mukaan ”Makedonia on makedonialaisten kansallisvaltio, jossa asuu muita kansallisuuksia...” Albaaniedustajat toivoivat valtiorakenteen muuttamista konfедераatioksi. Makedonialaiset pelkäsivät albaanialueiden autonomian sen sijaan vain työntävän nämä kohti täydellistä irroutautumista Makedoniasta. (Ks. mm. Sofos 2001.)

Se, kuinka Makedonian slaaviväestö kohtelee albaanivähemmistöä, johtuu osaksi varmasti siitä, että Makedonian kansallisvaltio on yhä identiteettikriisissä (ks. Engström 2002.) Maa joutui itsenäistyttyään naapurimaiden (Kreikan, Bulgarian ja vähemmässä määrin Jugoslavian) painostuksen alaiseksi. Kreikka kielsi maalta Makedonia-nimen käytön. Nimi kun viittaa koko historialliseen Makedonian alueeseen, joka jaettiin Balkanin sotien jälkeen, ja josta suurin osa muodostaa nykyisen Pohjois-Kreikan. Makedonian virallinen nimi onkin yhä FYROM (Formal Yugoslav Republic of Macedonia). Bulgariassa Makedonian kansallisvaltion syntyä ei katsottu myöskään hyvällä. Virallisen bulgaarikannan mukaan Makedoniassa puhutaan bulgariaa ja maan väestö on siis bulgaareja eikä makedonian kansakuntaa ole olemassakaan. Makedonialaisten kansallisuusate onkin ollut alueen kansojen joukossa yksi myöhäisimmistä ja kiistanalaisimmista. Mutta siitä lähtien, kun Tito perusti Makedonian sosialistisen tasavallan Jugoslavian yhteyteen, kansakunnan kehitys on kulkenut irrallaan Bulgariasta ja Kreikasta. Engströmin mukaan naapurivaltioiden vaatimukset ja Makedonian kansakunnan olemassaolon epäily on saanut aikaan sen, että maan politiikassa valtion eheyttä vaalitaan tiukasti eikä vähemmistöille mielellään anneta uusia oikeuksia. (Mm. Engström 2002.)

Kansainvälisten järjestöjen painostuksesta maahan luotiin kuitenkin keuhällä 2001 uusi kansallisen yhtenäisyyden hallitus, jossa lähes kaikki poliittiset tahot olivat edustettuina. EU:n ja NATO:n tuel-la kesällä 2001 saatiin aikaan tulitauko maan armeijan ja albaanitaistelijoiden kesken ja albaanien poliittisista vaatimuksista päästiin neuvottelemaan. Elokuussa samana vuonna neuvotteluissa saavutettiin merkittävä etappi, kun Ohridin kaupungissa allekirjoitettiin sopimus yhteisten poliisipartioiden luomisesta albaanien ja makedonialaisten kesken, ja albanian kieli laillistettiin alueilla, joilla yli 20 prosenttia väestöstä puhuu albaniaa. Neuvottelujen makedonialaisosapuolet syyttivät kuitenkin useaan otteeseen eurooppalaisia välittäjiä albaanien suosiomisesta. (Brunnbauer 2002.)

Vaikka Ohridin sopimukset johtivat perustuslain sanamuotojen muuttamiseen vähemmistöjä tyydyttävällä tavalla ja uudistuksiin paikallishallinnon saralla, maan tilanne on kuitenkin yhä kriittinen. Kriisi jakoi maan väestön yhä tiukemmin kahtia ja albaanien ja valtaväestön välille syntyneen henkisen kuilun ylittäminen vienee pitkän ajan. Uudistukset ovat olleet jäädytettyinä viime kuukaudet odottaen syyskuun 15. päivän parlamenttivaalien tuloksia. Etelä-Balkanilla syksyn 2002 vaalit Makedoniassa, Montenegrossa sekä Serbiassa merkitsevät paljon alueen tulevan vakauden kannalta¹⁴.

Makedonian rauhansopimusta työstäneen EU:n ulkopoliittisen johtohahmon Javier Solanan mukaan ”EU:n suorissa intresseissä on estää konflikti portteillaan” ja sen ”velvollisuutena demokratian ja sovinnon periaatteille perustettuna organisaationa on auttaa muita hyötymään samankaltaisesta rauhasta, josta Länsi-Eurooppa on nauttinut jo viidenkymmenen vuoden ajan.” Solana painottaa ajatusta, että EU:n päämääränä Balkanilla on säilyttää olemassa olevat rajat: ”Yksikään ratkaisu ei voi perustua etnisille jaoille. Tämän periaatteen hyväksyvät kaikki Balkanin maat. Marraskuussa 2000 järjestetyssä Zagrebin huippukokouksessa, joka ensi kertaa toi yhteen alueen valtiot, todettiin, että näiden maiden kehitys kohti demokratiaa, oikeusvaltiota, sovintoa ja yhteistyötä perustuisivat juuri nykyisten rajojen kunnioittamiselle.” (Solana 2001.)

Hyvästit Jugoslavialle

Sen jälkeen, kun Ohridin sopimukset elokuussa 2001 toivat jonkinlaisen rauhan Makedoniaan, eurooppalaisten järjestöjen edustajat ovat olleet eniten huolestuneita Jugoslavian tilanteesta. Jugoslavian hajoamisen jälkeen 1992 Montenegron johtohahmo Milo Djukanović (pääministeri, sittemmin vuodesta 1997 presidentti) on vetänyt hyvin autonomista poliittista linjaa. Montenegro sanoutui irti Milosevicin politiikasta ja hyötyi länsimaisesta tuesta Jugoslavian ollessa virallisesti taloussaarrossa. Milosevicin hallinnon kaaduttua ennenaikaisissa vaaleissa 2000 Montenegron ja Jugoslavian liittohallinnon suhteet eivät parantuneet. Sen sijaan Djukanović julisti joulukuussa 2001, että maa järjestää kansanäänestyksen itsenäisyydestä keväällä 2002. Kansainvälinen yhteisö, joka toistelee Kosovon virallista asemaa Serbian osana ja rajojen koskemattomuutta, ei ollenkaan innostunut asiasta. Ensimmäinen kansanäänestys olisi ennakkotapaus, joka mahdollistaisi Kosovon albaanien noudattavan samaa linjaa ja äänestävän maakuntansa itsenäiseksi. Toiseksi Montenegro on sisäisesti jakautunut puoliksi itsenäisyyden kannattajien ja puoliksi vastustajien kesken, eikä kansanäänestystä nähty aluetta vakauttavana suunnitelmalla. EU:n ulkopolitiikan edustaja, Javier Solana, käytti poliittista vaikutusvaltaansa ja painosti lopulta maaliskuussa 2002 osapuolet sopimaan ratkaisusta, jossa Jugoslavian nimi muutettaisiin muotoon ”Serbia ja Montenegro” ja liittovaltion puitteita löyhennettäisiin niin, että Montenegro saisi pitää muun muassa virallisena valuuttana euron sekä eriliset tullisäädökset Serbiaan verrattuna. Molemmissa tapauksissa myös EU joutui luopumaan vastustavasta kannastaan. Vasta aikaisintaan kolmen vuoden kuluttua maissa voitaisiin järjestää kansanäänestys itsenäisyydestä.

Montenegron ja Serbian ero ei silloinkaan olisi kovin helppo, sillä maiden rajaseudulle sijoittuu Sandžakin maakunta, jonka asujaimisto on enimmäkseen slaavinkielisiä muslimeja. Serbian ja Montenegron ero jakaisi alueen kahtia ja Sandžakin edustajat korottivat kevään 2002 neuvotteluissa äänensä ja vaativat jopa alueelleen itsenäisyyttä. Tähän mennessä vähemmistöt eivät ole olleet merkittäviä po-

liittisiä toimijoita Montenegrossa, mutta lähialueiden tapahtumiin viitaten niiden merkitystä painotetaan yhä enemmän sisäisissä poliittisissa kiistoissa. Sandžakin kysymys on erityisen merkittävä Montenegron asemasta päätettäessä, mutta myös Montenegrossa elävä pieni albaanivähemmistö on otettu mukaan poliittisiin kiistoihin. Albaaniedustajat ovat olleet itsenäisyyden kannalla ymmärtäen Montenegron itsenäistymisen merkityksen myös Kosovon kysymykselle. Liittovaltion kannattajat ovatkin viime aikoina painottaneet ”albaanilaisuhkaa” tiedotusvälineissään. (Ks. Bieber 2002, 6.) EU tai muut kansainväliset toimijat eivät halua nähdä Balkanin pirstaloituvan yhä pienempiin osiin. On kuitenkin helppoa ymmärtää Montenegron edustajien mielipidettä, kun he Solanan väitettyä Montenegroa taloudellisesti kykenemättömäksi itsenäiseen elämään totesivat, ettei EU halua puoltaa pienten kansojen itsenäisyyspyrkimyksiä, koska pelkää liikaa omia kriisipesäkkeitään Korsikalla, Baskimaalla ja Irlannissa (Europolitique 13.2.2002).

Lopuksi

Subsidiariteetti-periaate kuuluu nykyään eurooppalaisen demokratian perustaan. Päätökset tulisi tehdä mahdollisimman lähellä kansalaisia. Myös vähemmistöjen oikeuksia painotetaan niin Euroopan neuvoston kuin Euroopan parlamentin julkilausumissa. Kuitenkin alueella, jolla osa asukkaista näkee valtiolliset rajat historiallisten vääryyksien symboleina ja toivoo omalle alueelleen lisää päätäntävaltaa asiantilan korjaamiseksi, subsidiariteetti ei ole se arvo, jota eurooppalaisten järjestöjen edustajat haluavat liiaksi painottaa. Yhtäältä paikallishallintoa uudistetaan ja Balkanin valtioiden keskushallintokeskisyttä puretaan, mutta toisaalta yhä vahvempien paikallisten toimijoiden pelätään edistävän autonomistista, jopa seksessionistista liikehdintää.

Integraatio ja rajojen avaaminen on myös Euroopan yhdentymisen perusta, mutta ideaali, johon Kaakkois-Eurooppaa halutaan johdatella hitaasti. Alueellista yhteistyötä painotetaan kaupankäynnin sekä rajavalvonnan ja rikollisuuden vastaisen toiminnan aloilla, mutta yhteistyöhön kannustetaan valtioiden välisten bilateraalisten sopimusten kautta.

Myös EU itse hoitaa suhteensa Kaakkois-Eurooppaan bilateraalisesti, painottaen, että jokaisen maan omat saavutukset ja uudistukset yksin vaikuttavat assosiaatioprosessin (ja myöhemmin integraatioprosessin) etenemiseen. Albaanialaispolitiikkojen ehdotukset alueellisesta integraatiosta ennen EU:hun liittymistä nähdään lähinnä säälittävänä pyrkimyksenä päästä mukaan integraatiokehitykseen yhtä aikaa alueen kehittyneempien valtioiden rinnalla (Karnitschnigg 2002, vrt. myös muut haastattelut EU:n komissiossa). Myöskään albaanien asuttamien rajaseutujen yhteistyötä ei haluta rohkaista liiaksi. Vaikka maat poistavatkin tullimuurit, käytännön tasolla yhteistyö on vähäistä. Matkustaminen alueella on yhä vaikeaa viisumivaatimusten takia ja on jopa yllättävää, kuinka vähän paikalliset ihmiset tuntevat naapurimaidensa todellisuutta. Niin eurooppalaiset

kuin paikallisetkin toimijat ovat ristiriitaisessa tilanteessa. Yhtäältä uudenlaista tila-ajattelua, läheisyyttä, yhteistyötä ja yhtenäisyyttä painottavat uudistusohjelmat perustuvat länsieurooppalaisen integraation kokemuksiin ja niiden on todettu edistävän rauhaa ja taloudellista kehitystä Euroopassa. Toisaalta samaisten arvojen hyödyntäminen poliittisissa kiistoissa Balkanilla nähdään jopa vaarallisena. Paikallishallinnon autonomia voi lipua kohti sessionismia. Valtioiden rajat ylittävää yhtenäisten etnisten ryhmien yhteistyötä ei nähdä positiivisena lähialueyhteistyönä vaan pikemminkin huolestuttavana valtioiden yhtenäisyyttä uhkaavana tendenssinä. Eurooppalaisten järjestöjen edustajat joutuvat siksi Etelä-Balkanin konfliktitilanteissa miettimään uudelleen toimintansa peruseriaatteita.

Viitteet

- 1 Balkan -käsite nähdään usein pejoratiivisena nimityksenä ja monet paikalliset ja varsinkin kansainväliset toimijat käyttävät mieluummin Kaakkois-Eurooppa -nimikettä. Muun muassa Kreikan ja Kroatian poliitikot ovat kieltäneet maidensa kuuluvan "Balkaniin", nimitykseen kun usein liitetään ajatus konflikteista. Ainakaan haastattelemani paikalliset eliitit Albaniassa ja sen lähialueilla muun muassa Serbiassa eivät kuitenkaan koe Balkan -nimikettä negatiivisena. Albaniassa ilmestyvän suosituksenomalehden *Gazeta Shqiptaren* toimittaja nauroi kysymykselleni alueen nimityksestä ja sanoi: "Katso ympärillesi, emme ole täällä Euroopassa, emme edes Kaakkois-Euroopassa – Tämä on Balkania!" Muut tapaamani hallituksen, järjestöjen ja liike-elämän edustajat todistivat kuitenkin kilvan maansa kuuluvan Eurooppaan, mutta Balkan -nimitystä he käyttivät kaikki yleisesti alueestaan. Tässä käytän siis Balkan- ja Kaakkois-Eurooppa -käsitteitä synonyymeinä. Eteläisestä Balkanista puhuessani tämän työn problematiikan huomioon ottaen en kuitenkaan analysoi sen tarkemmin Kreikan (joka on jo EU:n jäsen) tai Bulgarian (jolla on kandidaattistatus) tilannetta.
- 2 "...l'aider à changer de civilisation en l'arrimant aux valeurs démocratiques..." - "Cette mission civilisatrice de l'Union européenne implique..." Ranskalaiset käyttävät sivilisaatio-käsitettä yhä erittäin paljon viitaten laaja-alaisesti kulttuurin arvoperustaan.
- 3 Kaakkois-Eurooppa kuului aiemmin EU:n Phare-tukiohjelman piiriin. Uuden alueellisen strategian perustaksi EU kuitenkin suunnitteli Kosovon sodan jälkeen aluetta varten uuden CARDS-ohjelman (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation).
- 4 Kolmen epäonnistuneen (monarkistisen, Titon sosialistisen ja Miloševićin nationalistisen) Jugoslavia-yrityksen jälkeen alueellinen integraatio ei ole erityisen suosittu ajatus.
- 5 Vrt. haastattelu Diklić sekä mm. uutistoimisto AFP:n uutinen vuodelta 2001, jonka mukaan Kroatian presidentti vastasi Albanian presidentti Meidanin ajatuksiin alueellisen kesinäisriippuvuuden tärkeydestä, ettei hän nähnyt mitään syytä alueellisen integraation syventämiseen. (AFP 2001).
- 6 Ks. tarkemmin komission ulkosuhteiden Internet-sivut, EU / Komissio 2002 a-d sekä EU / CARDS 2002)
- 7 Ks. muun muassa kuntaliiton internet-sivut <http://www.kuntaliitto.fi/rakpo/interreg.htm>.
- 8 Ks. alaviite 3.
- 9 Euroopan neuvoston paikallisen ja alueellisen demokratian johtokomitean ehdotuksen mukaan alueellisen itsehallinnon järjestämisuodot jäisivät kokonaan valtioiden itsenäiseen harkintaan, mutta silti kaikki jäsenvaltiot eivät halua Euroopan alueellisen itsehallinnon oikeudellisesta asiakirjasta sitovaa. (Ks. Kokouksen järjestäneen Suomen sisäministeriön sivut

<http://www.intermin.fi/ec2002.>)

- 10 Tarkemmin aluepoliittisista eroista Länsi-Euroopassa Balme 1996 sekä Delcamp 2000.
- 11 Ks. demokratisaatiotematikasta kansainvälisten järjestöjen Albania -diskursseissa tarkemmin Tamminen 2001.
- 12 Ks. Valmistelukunnan internet sivut <http://european-convention.eu.int>.
- 13 Ks. Citizenship and the European Union. sivulla <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/a12000.htm>
- 14 Artikkelin viimeistelyn aikaan Makedonian vaa-

Lähdehaastattelut:

- a) EU-komission ulkosuhteiden direktoraatti, Länsi-Balkanin yksikkö, 26.2.2002
Sanchez-Allegre, José, EU-komission virkamies vastualueenaan Albania
Gomirato, Matteo, EU-komission virkamies vastualueenaan FYROM ja sille annettava taloudellinen tuki
Karnitschnig, Michael, EU-komission virkamies vastualueenaan Jugoslavia (Serbia ja Montenegro)
- b) Euroopan neuvosto, 13-14.6.2002
Ivanova, Sylvia, Euroopan neuvoston virkamies työalueenaan raja-alueyhteistyö (Directorate General of Legal Affairs DG1)
Luciani, Claudia, Euroopan neuvoston virkamies ja johtava poliittinen neuvonantaja vastualueenaan Kaakkois-Euroopan vakaussopimus, Länsi-Balkanin valtiot ja vaalitarikkailu Kosovossa (Head of the Division of Political Advice and Co-operation (Division III) in the Directorate General of Political Affairs)
Mancini, Alessandro, Euroopan neuvoston virkamies (CLRAE, Congres of Local and Regional Authorities of Europe)

Lähteet

- AFP 2001: Les pays des Balkans refusent encore de coopérer entre eux. — *l'Internet Yahoo. Actualités* <http://fr.news.yahoo.com>, julkaistu tiistaina 3. 7.2001, luettu 20.7.2001.
- Andersson, Nils (2002), L'Albanie en quête de reconnaissance. — *Le Monde Diplomatique* 579, (20.-21.6).
- André, René (2002), *Le Pacte de Stabilité pour l'Europe du Sud-Est. Premier bilan et perspectives*. Les documents d'information de l'Assemblée nationale 3644. Paris. [Kansalliskokouksen EU delegaation informaatioreport-

lien alustavat tulokset ennustavat rauhanomaisista yhteishallitusta Makedonian sosiaalidemokraattisen puolueen sekä entisen sissijohdaja Ali Ahmetin albaanipuolueen kesken. Montenegrossa, missä unionistit ja itsenäisyydenkannattajat ovat kannatusluvuissa lähes tasoissa, järjestetään ennenaikaiset parlamentti- ja presidentinvaalit lokakuussa 2002. Serbiassa syyskuun lopussa järjestettävät presidentinvaalit saattavat ratkaista maan taloudellisten ja poliittisten uudistusten vauhdin ja suunnan.

- Chauvet, Jean-Paul, Euroopan neuvoston virkamies (CLRAE, Congres of Local and Regional Authorities of Europe)
- Zardi, Alfonso, Euroopan neuvoston virkamies (Head of the Department of Local Government and Trans-frontier Co-operation, Directorate General of Legal Affairs DG1)
- c) Tirana, Albania, 28.8-9.9.2001
Buchati, Andi, päätoimittaja, Klan-lehti
Ceka, Neritan, arkeologi ja kansanedustaja, Democratic Alliance -puolueen puheenjohtaja
Imami, Arben, oikeusministeri (Democratic Alliance)
Lani, Remzi, johtaja, Albanian Mediainstituutti
Milo, Paskal, ulkoministeri (Socialist Party)
Rama, Edi, Tiranan kaupunginjohtaja
Ruli, Genc, johtaja, Institut of Contemporary Studies
 - d) Pariisi, Ranska
Diklić, suurlähettiläs, Jugoslavian Ranskan suurlähetystö 24.6.2002.

ti, jonka kansanedustaja René André esitteli 20.2.2002.]

- Balme, Richard (1996), *Les politiques du néo-régionalisme*. Paris: Economica.
- Bieber, Florian (2002), *The Instrumentalization of Minorities in the Montenegrin Dispute over Independence*. European Centre for Minority Issues, ECMI Working Paper 8, March. <http://www.ecmi.de>.
- Brunnbauer, Ulf (2002), The implementation of the Ohrid Agreement. Ethnic Macedonian Resentments. — *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe* 1. <http://www.ecmi.de/jemie/download/Focus1-2002Brunnbauer.pdf>.

- Busek, Erhard (2002), Chairman's Conclusions. — *Special Coordinator of the Stability Pact. Newsletter* 14 (28.6.2002), 3. Myös Sixth Meeting of Working Table I, Democratisation and Human Rights, Istanbul 12-13 June 2002, http://www.stabilitypact.org/stabilitypactcgi/catalog/cat_descr.cgi?prod_id=137
- Council of Europe / CLRAE (2002), *Forum of Cities and Regions of South-East Europe*. 8th Economic Forum, Istanbul, Turkey, 2-3 november 2001, information document, Strasbourg.
- Council of Europe / NALAS (2001), *Proposal of Co-operation with the Association of the Local Democracy Agencies*. 2nd meeting of the Associations of Local Authorities of SEE with the support of CdE, 13 December, Strasbourg.
- Council of Europe / NALAS (2002), *Creation of a Network of National Associations of Local Authorities of South East Europe*. Project Working Paper, 1 February, Strasbourg.
- Delcamp, Alain (2000), Les Communes et l'Europe. — *Pouvoirs* 95.
- Deslondes, Olivier, Gilles de Rapper et Michel Roux (1998), Les Albanais hors d'Albanie. — *Hérodote* 90, 20-45.
- EU / CARDS (2002), *CARDS Assistance Programme to the Western Balkans Regional Strategy Paper 2002-2006*. European Commission External Relations Directorate General Directorate. Western Balkans Horizontal Issues, Brussels.
- EU / Commission (2002a), *Report from the Commission. The Stabilisation and Association Process for South East Europe First Annual Report*, Brussels, April 4 (COM) 2002 163 final, Brussels.
- EU / Commission (2002b), *Albania Stabilisation and Association. Commission Staff Working Paper*, Brussels April 4, SEC(2002) 339, Brussels.
- EU / Commission (2002c), *Commission Staff Working Paper. Former Yugoslav Republic of Macedonia. Stabilisation and Association Report*, Brussels, April 4, SEC (2002) 342, Brussels.
- EU / Commission (2002d), *Commission Staff Working Paper. Federal Republic of Yugoslavia Stabilisation and Association Report*, April 4, SEC(2002)343, Brussels.
- Engström, Jenny (2002), The Power of Perception. The Impact of the Macedonian Question on Inter-ethnic Relations in the Republic of Macedonia. — *The Global Review of Ethnopolitics* 1:3, 3-17.
- Europolitique*. EU-politiikasta tiedottava viikottainen lehti, vuodet 1999-2002
- Lazić, Mladen (2001), State Framework of Montenegro. A Difficult Dilemma. — *R/Evolution and Order. Serbia after October 2000* (Eds) Spasić, Ivana et Milan Subotić. Belgrade: Institute for Philosophy and Social Theory, 283-300.
- Meidani, Rexhep (2001), L'Europeanisation des Balkans. Albanian presidentin puhe Ranskan Kansainvälisten suhteiden instituutissa, IFRI:ssä, Pariisissa, 5.12.2001.
- Milo, Paskal (2001), *Greater Albania. Between Fiction and Reality*. Tirana.
- Patten, Chris (2001), EU Strategy in the Balkans. Check againts Delivery. Speech by the External Relations Commissioner at the International Crisis Group, Brussels, 10 July, http://europa.eu.int/comm/external_relations/news/patten/sp_balkans.htm (luettu 26/2/02).
- Samardžić, Slobodan (2001), Is the Federal Consensus of Serbia and Montenegro Possible. — *R/Evolution and order. Serbia after October 2000* (Eds) Spasić, Ivana et Milan Subotić. Belgrade: Institute for Philosophy and Social Theory, 263-273.
- Slim, Assen (2001), Macédoine. Des espoirs tenus de réconciliation nationale. — *Le Courrier des pays de l'Est* 1016, (juin-juillet), 119-129.
- Sofos, Spyros (2001), The Albanian Question Macedonia at the Crossroads. — *Journal of Southern Europe and the Balkans* 3:2, 147-151.
- Solana, Javier (2001), Pourquoi nous sommes en Macédoine. — *Le Monde* 25.8.2001.
- Spasić, Ivana et Milan Subotić (eds) (2001), *R/Evolution and order. Serbia after October 2000*, Belgrade: Institute for Philosophy and Social Theory. http://www.instifdt.bg.ac.yu/ifdt/izdanja/knjige/revipor_e/e_abstact
- Tamminen, Tanja (2001), *Albania tiedon ja vallan verkostoissa — foucault'lainen analyysi epänormaalien konstruktioista*. Pro gradu -tutkielma. Poliittikan tutkimuksen laitos, Tampereen yliopisto. <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu00072.pdf>
- Tamminen, Tanja (2002), *La construction des identités au centre des jeux politiques — les débats identitaires en Macédoine dans les années 1990*. Mémoire ad hoc du DEA des Sciences Sociales, l'ENS / l'EHESS, Paris.
- Vernet, Daniel (2001), La Macédoine est le premier Etat balkanique à signer un accord d'association avec les Quinze — Les Albanais se défendent de vouloir créer une Grande Albanie. — *Le Monde* 14.4.2001.
- Zecchini, Laurent (2002), Serbie et Monténégro un succès pour l'Europe. — *Le Monde* 16.3.2002.
- Yérasimos, Stéphanie (2002), Prologue. Le retour de la balkanisation dans son propre pays. — *Le retour des Balkans 1991-2001* (Ed.) Yérasimos. Paris: Éditions Autrement, 5-13.